

БАТАНПАРВАРЛИК ТУШУНЧАСИНИНГ ИЛМИЙ- НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

Солиев А.Т.

Самарқанд Давлат чет тиллари институти
Мустақил тадқиқотчиси
<https://doi.org/10.5281/zenodo.21703699>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 26-iyul 2026 yil
Ma'qullandi: 28-iyul 2026 yil
Nashr qilindi: 30-iyul 2026 yil

KEY WORDS

Ватанни севиш, мудофаа,
ватанпарварлик, ҳарбий
ватанпарварлик тарбияси,
Ўзбекистон Республикаси
Қуролли Кучлар, ҳарбий
таълим, ахлоқ, миллий мерос,
ҳарбий психология.

ABSTRACT

Ўзбекистоннинг давлат мустақиллиги, миллий ҳавфсизлиги ва маънавий барқарорлигини таъминлашда ғоят муҳим илмий-амалий аҳамиятга эга. Бугунги кунда ахборот уруши, маданий экспансия ва мафкуравий таҳдидлар шароитида ёш авлод онгида ватанга садоқат, миллий ғурур, мардлик ва фидокорлик руҳини шакллантириш ҳар қачонгидан ҳам долзарб вазифага айланган. Мақолада ҳарбий ватанпарварлик тарбиясининг методологияси ва илмий асослари ҳақида батафсил ёритилади.

Ўзбекистон Республикаси тинчлик сиёсатини олиб бориш билан бирга ўз зиммасига фуқаролар ҳавфсизлиги, тинчлик ва барқарорлигини таъминлаш вазифаларини олади. Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Низомига кўра мудофаага нисбатан ҳеч ким даҳл қилолмайдиган ҳуқуқни амалга оширмақда, ақлий етарлилик даражасида давлат ҳарбий ва мудофаа қудратини таъминламоқда.

Ёшлар – Ватанимизнинг, миллатимизнинг келажагидир. Ватанимиз тақдирини уларга ишониб топширар эканмиз, аввало улар зиммаларига юклатилаётган мураккаб ва масъулиятли вазифани бутун моҳияти ила чуқур англашлари, унга ўзларини ҳиссаларини қўшишлари лозим. Зеро, Ватанни севиш, унга меҳр-муҳаббат қўйиш бевосита ҳар кимнинг шу юрт равнақи йўлида амалга ошираётган бунёдкорона ишлари билан белгиланади. Миллий ўзликни англашнинг ривожланишида миллий ватанпарварлик ғоялари билан суғорилган, теран фикрловчи ёшларни тарбиялаш катта аҳамиятга егадир. Шунинг учун Ватан ҳимоясига тайёрланаётган ёшларимизнинг ҳар бири юксак ватанпарварлик руҳида тарбияланиши шарт. Ватанпарварлик – юксак инсоний фазилат ҳисобланади. Ватанпарварлик комилликнинг енг ёрқин жиҳатларидан биридир. Шунинг учун ҳам Ҳадиси Шарифда «Ватанни севмоқ - иймондандур» деб даъват қилинади.

Талаба – ёшлар ҳарбий ватанпарварлик тарбиясининг назарий ва амалий билимларига ега бўлиши, уларни ҳар тарафлама ҳарбий хизматга тайёрлаш ва Мустақил Ўзбекистон равнақини ҳимоя қилиш бўйича ўз бурчини адо етиш – ўқув юртлари

педагогик жамоаларининг муҳим вазифаларидан бири ҳисобланади. Уни муваффақиятли ҳал етишда "Ҳарбий ватанпарварлик тарбияси" фани ёрдам беради.

Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларида ўқувчиларни хизмат қилишга маънавий – сиёсий, психологик ва жисмоний жиҳатдан тайёрлашнинг ташкили, мазмуни, шакллари ва услубларини ташкил қилади.

"Ҳарбий ватанпарварлик тарбияси" фанининг асосий вазифалари қуйидагилар:

Биринчидан, ўқув юртларида ўрганиладиган бошқа фанлар билан боғланган ҳолда талабаларни миллий ватанпарварлик руҳида ўз Ватани ҳимоясига қўлида қурол билан чиқишга доим тайёр бўлишга тарбиялаш;

Иккинчидан, талабаларда педагогик хислатларни ривожлантириш, янги жамиятнинг фаол, онгли қурувчилари, миллий мустақиллик ғояларига садоқатли, меҳнаткаш, жасоратли ва ўз Ватани учун ҳаётини берадиган инсонларни етиштириш;

Учинчидан, талабаларни "Ҳарбий ватанпарварлик тарбия" масалалари бўйича назарий ва амалий билимлари билан қуроллантириш, уларда ўрта ўқув муассасалар, лицейлар, коллежлардаги «Чақирувга қадар бошланғич тайёргарлик» ўқитувчисига хос бўлган лавозимда ўқув- тарбиявий ишнинг ташкил етилиши ва ўтказилиши бўйича кўникма ва қобилияларини шакллантириш.

Ҳарбий ватанпарварлик тарбияси – ёшлар тарбиясининг самарадорлигига қандай еришилади.

Мамлакатимиз мудофаасини мустаҳкамлаш масалаларини муваффақиятли ҳал етиш ёшлар тарбияси, сиёсий онги, меҳнат фаолияти ва илмий-техника ривожланиши тезлиги билан чамбарчас боғлиқдир.

Тарбиялаш - бу инсонларни жамият учун жисмоний - ақлий меҳнатга ёки бошқа фойдали фаолиятга йўналтириш, шу билан бирга кўп қиррали ижтимоий вазифаларни бажаришга тайёрлашнинг объектив асосланган жараёнлардан иборат. Ҳарбий ватанпарварлик тарбияси унинг ажралмас қисми ҳисобланади.

Ҳарбий ватанпарварлик тарбиясининг методологияси ва илмий асослари инсоният омилига нисбатан қўлланилади. Бу тушунчага инсоннинг ғоявий-сиёсий, маънавий жисмоний ва бошқа фазилатлари йиғиндиси киради.

Ватан ҳимояси ҳақидаги асосий ҳужжат давлатимизнинг „Мудофаа тўғрисида“ги Қонунида акс етган. Ушбу Қонун мудофаани ташкил етишнинг ҳамда Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучларни бошқаришнинг ҳуқуқий асосларини белгилаб, мамлакат мудофаасини таъминлашда давлат органларининг ваколатларини, шунингдек фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, корхона, муассасалар, ташкилотлар ва фуқаролар иштирокини аниқлаб беради.

„Мудофаа тўғрисида“ги Қонунида алоҳида мамлакат мудофааи хусусиятига ега бўлиб, Қуролли Кучларни тажавўзкорликларни бартараф етиш ва қайтаришга тайёрлаш, Ватан ҳимояси учун муҳим аҳамиятга ега бўлган фикрлар тизимини ташкил етади. Ҳарбий хавф потенциал манбалари мавжуд экан Ўзбекистон зарурий етарлилик даражасида давлат мудофаа қудратини мустаҳкамлаши зарур.

Халқнинг тинч ҳаёти ва мамлакат ҳавфсизлиги кафолати, мустақил ривожланиш ва ижтимоий муносабатларни янгилаш йўлига қадам қўйган ёш мамлакат мустақилигини куриқлайдиган Қуролли Кучларимизнинг тарихий вазифаси.

Ватан, ерга бўлган муҳаббат – халқимиз қалбига сингиб кетган, азалий миллий хусусиятга ега бўлган хислатдир. Биринчи президентимиз И.А.Каримов айтиб ўтганларидек: "Маънавият соҳасида энг асосий вазифамиз инсоний қадриятларимизни асраш ва ривожлантириш, болаларимизни озод демократик Ўзбекистоннинг комил ўғил- қизлари қилиб тарбиялашдир".

Тарбиянинг сиёсий, ғоявий, еътиқодий, естетик ва бошқа турлари ҳар бир Ўзбекистонликда янги жамиятнинг баркамол авлоди, юқори маънавий - сиёсий хислатларни шакллантириш билан бир қаторда унда мамлакат сарҳадлари дахлсизлигини таъминлаш борасидаги энг долзарб вазифалардан бири еканлигини англатишдир.

Давлатимизнинг асосий вазифаларидан бири ҳарбий ватанпарварлик тарбиясининг методлари ва шакллари ёрдамида инсон онгига ҳар қандай тажовўзкорликларга қаршилик кўрсатишда доимий тайёрликни шакллантириш, ўз Ватани ҳимояси учун шахсий жавобгарлик ҳиссиёти руҳида тарбиялашдир.

Талаба - ёшларни ҳарбий ватанпарварлик тарбиясида педагогика ва психология қоидаларидан кенг фойдаланиланиш катта аҳамият касб етади.

Ҳарбий таълимини мураккаб ижтимоий-педагогик жараён бўлиб, унда асосан қуйидагиларини англаш лозим: талаба – ёшларнибилим, кўникма ва малакалар билан қуроллантириш; уларда ўз Ватанининг қуролли ҳимоячиси учун зарур шахсий хислатларни тарбиялаш; комил инсон сифатида ривожлантириш, юзага келган турли вазифаларни ҳал қилишга ижодий ёндашиш малакаларини ривожлантириш ва улар олдида турган вазифаларни бажаришга ва ҳар хил вазиятда муваффақиятли ҳаракат қилишга руҳий тайёрликни шакллантириш. Ваҳоланки, "Ватан ҳисси, Ватан тушунчаси биз учун саждагоҳдай муқаддас, пок ва улуғ" – деб таъкидлаган биринчи президенти И.А.Каримов.

Буюк маърифатпарвар Абдулла Авлоний айтган: "Фан - бу дунё бойлиги. Билим – инсоннинг олий ва муқаддас ютуғи. Зеро билиш кўзгу каби, бизга дунёга қарашимизни, интилишларимизни кўрсатади. Қилич каби ақлимизни, фикримизни ўткирлайди".

Ўзбекистон Республикаси Президенти – Қуролли Кучлар Олий Бош Қўмондони Ш.Мирзиёев таълим-тарбия санъатини егаллаш муҳимлигини бир неча бор таъкидлаб ўтган, "Ҳар бир қатлам касб ва психологияси хусусиятлари, ўзига хос белгиларини тушуна олишга сабр-тоқат ва еҳтиёткорона ёндашиши керак". "Болаларимизни ватанпарварлик руҳида, уларни меҳрли, ростгўй, виждонли қилиб тарбиялашимиз керак".

Ахлоқийлик - аввалам бор бу виждон, виждонийлик ҳисси. Бу- ишонч ва ҳақиқатгўйликдир. Аждодларимиз инсонни ахлоқий баҳолаш мезонлар мажмуини ишлаб чиққан, замонавий тил билан айтганда, "Сҳарқий ахлоқ кодексини" яратган. Инсон қалбида нонни ҳалол топмаётганлар, инсофсизлик, виждонсизликка нисбатан қаршилик туғилиши лозим. Фақат бундай инсон ўз сўзида туради, бошқа кимса ҳаққига кўз алартирмайди, Ватани ва халқи ҳимояси учун ўз жонини аямайди ва аксинча, каззоб маҳмадонада бўлиб, ватанпарварлик ҳисси бўлмайди. Ҳар қандай ёвўз иш, худбинлик, юзқоралик – Ватанга нисбатан хоинликдир.

Демократик жамиятни қурувчиси жамият бахт – саодати йўлида ҳалол меҳнат қилиши, ижтимоий бурчни юксак даражада англаши, ижтимоий ва шахсий ҳаётда

ҳалоллик, ростгўйлик, ахлоқий поклик, оддийлик ва камтарлик керак, деб таъкидланган. Ҳарбий ватанпарвар талаба – ёшларларимиз, бир ёқдан, фидокорона таълим – тарбия ва чуқур билим савияларини ошириш билан нималарга қодир эканини кўрсацалар, шунингдек ҳуқ – атвор, ахлоқлари, маънавий гўзалликлари билан намоиш қилишлари катта аҳамият касб етади.

Ҳарбий ватанпарварлик тарбиясини ташкил қилиш учун тинч ва жанговар вазиятдаги ҳарбий хизмат шароитларида билишларнинг психологик фаолиятини ўрганувчи ҳарбий психология муҳим аҳамиятга ега.

Ҳарбий психология Ватанимиз ҳимояси учун ўз бурчини бажаришга ёшларни психологик тайёрлаш бўйича амалий тавсияларни ишлаб чиқади.

Тарбиячиларнинг психологик фанни яхши билиши, уларга касбий танлов ва юқори синф ўқувчиларини ҳарбий ўқув юртларига кириш ва Ўзбекистон Республикаси турли фаолиятдаги ва Қуролли Кучларида хизмат қилишга тайёрлаш масалаларини муваффақиятли ҳал етишга ёрдам беради.

Ёшларнинг ҳарбий ватанпарварлик тарбияси, шунингдек замонавий уруш хусусияти, қуролланган жанг восита ва шакллари, қонунийлиги, жанговар ҳаракатлар шароитларини очиб берадиган ҳарбий фан бўлиб, қоида ва ҳулосларини ҳисобга олган ҳолда ташкил қилинади. Ҳарбий фан ҳар бир киши қандай маънавий-сиёсий, психологик ва жанговар хислатларга ега бўлиши, Ватан ҳимоячиси мажбуриятини муваффақиятли бажарини учун унга қандай билим, кўникмалар зурурлиги ҳақидаги саволларга жавоб беради.

Ҳарбий ватанпарварлик тарбия илмий асослари, Ватан ҳимоясига ёшларнинг маънавий сиёсий ва жисмоний тайёргарлиги бўйича амалий фаолиятнинг мазмуни, ташкили, шакл ва методларини аниқловчи бошланғич низомлар, асос солувчи қоидалар, талабларини билдирадиган принципларда тадбиқ қилинади ҳамда аниқлаштирилади.

Ҳарбий ватанпарварлик тарбияси принциплари ўз моҳиятига кўра объективдир. Улар ҳақиқий ҳолат, реал алоқа ва мунасабатлари акси, мамлакат мудофаасига халқни тайёрлаш бўйича давлат ва ижтимоий ташкилотларни илмий асосланган, мақсадга йўналтирилган фаолият ифодасидир.

Бу тизим умумий хусусиятга ега, яъни ёшларга ватанпарварлик онгини шакллантириш, жамиятимизнинг барча олий ва ўрта махсус таълим муассасаларининг вазифаси ҳисобланади. Иккинчидан, у ўзлуксиз, инсон ҳаётининг барча босқичларида яхлит фаолият ҳисобланиб, учинчидан, зеро армия ва халқ ажралмас бирликка асосланганлигидадир.

Ҳарбий ватанпарварлик тарбияси ёшларда ҳарбий хизматга қизиқишни ривожлантириш, ҳарбий касбларни егалаш, ёшларни Ўзбекистон Республикаси Қуролли Кучлари сафида хизматга тайёрлашга ёрдам беришни кўзда тутди.

Ҳарбий ватанпарварлик тарбиясининг мақсади Ватанни ҳимоя қилиш учун тайёрликни таъминлайдиган фикр, ишончини, дунё қарашни шакллантириш, унга бор кучни, керак бўлса ҳаётини ҳам бериш. Бўлажак жангчиларнинг маънавий – руҳий, ахлоқий – интизомий, жанговар хислатларини тарбиялашдан иборат.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Президентининг Миллий ғоя, тарғибот ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисидаги фармони // Таълим. 2006 йил 26 август

2. Колесникова Е. Ю., Лубский А. В. Ёшлар муҳотида ватанпарварлик ва фуқаролик: социологик тадқиқотлар парадигмалари // Гуманитар 2018. В. 7. 5-сон. 174-183 б.. DOI 10.23683/2227- 8656.2018.5.14
3. Коменский Я.А. Буюк дидактика // Танланган педагогик асарлар. М.: Учпедгиз, 1955. 161-376 б..
4. Константинова О., Харитонович А., Абба П. Биз ватанпарварларни тарбиялаймиз // Мактабгача таълим муассасасининг ўқитувчи-методисти. - 2012. 10-сон. 11-24 б.
5. Ўзбекистон Президентининг Миллий ғоя, тарғибот ва маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш тўғрисидаги фармони // Таълим. 2006 йил 26 август
6. Колесникова Е. Ю., Лубский А. В. Ёшлар муҳотида ватанпарварлик ва фуқаролик: социологик тадқиқотлар парадигмалари // Гуманитар 2018. В. 7. 5-сон. 174-183 б.. DOI 10.23683/2227- 8656.2018.5.14
7. Коменский Я.А. Буюк дидактика // Танланган педагогик асарлар. М.: Учпедгиз, 1955. 161-376 б..

